

Avakogu valge saali rõdul

VIRGE LELL, TERJE LÖBU

Tartu Ülikooli muuseumi esindusruum, valge saal, on saanud juurde uue funktsiooni – saali rõdul saab näha suurt osa muuseumi kultuuriloolisest kogust, meeneid ja kingitusi.

Miks koliti?

Teatud mõttes on avakogu loomises valge saali rõdule „süüdi“ päästeamet. Kuna muuseumihoone ei vastanud enam tänapäevastele tuleohutusnõuetele – puudusid vajalikud tuletõkkesoonid ning evakuaatsiooniteed ja trepikojad –, tõi see kaasa suured ruumilised ümberkorraldused külastajate liikumispiirkondades. Osa muuseumi ajaloolisest eseme- ja kunstikogust paiknes saarekesena just alal, mis päästeameti ettekirjutuste järgi tuli vabastada – hoone 7. korrusel, 1980. aastatel helistuudioks ehitatud kaheosalises ruumis.

7. korruse hoidlaruumi ajaloost niipalju, et helisalvestamiseks seal kunagi ei läinud, kuid alguses ajakirja Kleio toimetuse ning seejärel giidi, lõpupoole teadusdirektori töökabinetina oli see kasutuses 2004. aastani. Teadusdirektorile leiti vajalik tööruum 2. korrusel, samuti oli digifotograafia tulekuga hääbunud vajadus tagumises ruumis kemikaalidega mässamise järele. Kõrgel asuvaid ja raskesti ligipääsetavaid (lift peaaegu enam ei töötanud) ruume pakuti seejärel hoidlapinnaks, sest 2. korruse fondi kimbutas ruumikitsikus. Algne ettepanek paigutada sinna fotokogu ei saanud teoks sobimatute keskkonnatingimuste tõttu. Lõpuks jäid sõelale ajaloolise esemelise ja ajaloolise kunstikogu esemed, mis olid piisavalt suurte mõõtmetega ja atraktiivsed, et neid seal hoiustada ja vajaduse korral ka külastajatele näidata. Nii tekkiski mõte luua 7. korrusele avakogu, mis koosnes valdavalt ülikooli sümboolikaga esemetest ja ülikooli juubeliteks tehtud ning saadud kingitustest.

Foto 1. Avakogu valge saali rõdul (Andres Tennuse foto).

2014. aasta lõpuks sai tuletõkketsoonide ja evakuatsioonikäikude projekteerimise käigus selgeks, et ruum ühendatakse lisatrepi kaudu alumise korrusega. Kuna sellega muudeti ka ruumi funktsiooni, tuli museaalidele leida uus asukoht. Selleks pakuti välja valge saali rõdu, kus paiknesid ajaloolised seinakapid. Esimeses etapis, mis avanes külastajatele 1. juunil 2015, leidsid uue hoiustamiskoha suuremad museaalid. Nende tarbeks restaureeriti ülikooli kultuurivara sekka kuuluvad neli klaasustega märgpreparaatide kappi ning üks klaasideta kapp. Pidulikult avati avahoidla 1. mail 2016, mil sai valmis ka valik väiksemõõdulistest museaalidest, mis pandi välja kaheksas näituste meistri korrastatud seinakapis. Lisakappide vajaduse tingis kuue seinakapi tagasihoidlik sügavus, vaid 23 cm.

Kuidas tagada museaalidele turvalisus?

Kingituste ja meenete kollektsiooni uus asukoht, valge saal, seadis muuseumitöötajad keerulisse olukorda: kuidas sobitada avakogu pidulikku saali ning ühendada päikesesära ja peomeeleolu museaalidega, mis eelistavad rahu ja pimedust. Peamurdmist valmistavaks probleemiks saigi ruumi valgusrežiim. Ehkki lisandunud kapid

paiknevad põhjapoolisel rõdul, tuli mõõtmistulemusi arvestades tellida pimendavad rulood kahe lõunapoolse akna ette. Korrastatud sisemusega seinakappidel on nüüd kõige paremas vaatlemisalas uued UV-kaitsega turvakilega kaetud karastatud klaasid. Osa uksepinnast jäi kaetuks, et hoiustamisel saaks valida avatud ja varjatud pinna vahel ning et vajadusel saaks objekte vahetada.

Sisekülje kateteks jäid saali püsinäituse „Ülikooli lugu“ kujundamisel loodud plaadid, mis on siduvaks lüliks kahe eri väljapaneku vahel. Nii katted, turvakilega karastatud klaasid kui lamineeritud karastatud lisariiulid seinakappides on valitud museaalide ja külastajate turvalisust silmas pidades. Kuna vanast anatoomikumist pärinevatel mürgpreparaatide kappidel oli säilinud päris palju originaalklaase, kolme kapi peale asendati 18 puuduolevat ruutu, siis eriklaase ei tellitud. Lisaks turvalukkudele ja riividele kappidel varustati ala kaameratega ning õhtusel ajal saalis toimuvate ürituste aegu on rõdu suletud.

Museaalide kappidesse paigutamisel arvestati esemete mõõtmeid, materjali, valgustundlikkust ning omavahelist sisulist kokkusobivust. Et tegemist on esmajärjekorras ikkagi hoidlaga, on paelaga iga museaali küljes, mõnel väiksuse tõttu ka juures, silt ainult museaali numbriga. Ülejäänud teabe, nagu nimetus, autor, valmistamise aeg, materjal ja tulmelegend, leiab huviline kogu juures olevatest kolmes keeles koostatud infomaterjalidest (museaalide paiknemise järgi kappides). Kes soovib, võib muuseuminumbriga järgi info kätte saada oma nutiseadme vahendusel muuseumide infosüsteemist MuIS.

Mida saab näha?

Valge saali rõdul näeb külastaja **229** museaali. Eksponeeritud esemete päritolu ja temaatika on mitmekülgne – kingitused Tartu Ülikoolile ja rektoritele, Tartu Ülikooli sümboolikaga seotud meened, spordivõistluste autasud ja meened, õppejõudude isiklikud esemed ja muud ülikoolieluga seotud museaalid.

Ligi neljandik väljapanekust, 53 museaali, on kingitused Tartu Ülikoolile selle ümmarguste aastapäevade puhul.¹ Kuna Tartu Ülikool on

¹ NB! Siinjuures on jutt vaid avakogus eksponeeritud museaalidest, mitte kõikidest ülikoolile kingitud ning TÜ muuseumi kogudesse jõudnud esemetest.

tegutsenud eri riigikordade ajal ning paljud neist on püüdnud seostada ülikooli sünni just oma valitsusajaga, siis on tähistatud ka erinevaid Tartu Ülikooli asutamistähtpäevi. Suuremad aastapäevapidustused, mille auks tehtud kingituste valikut saab näha siinsetes kappides, toimusid aastatel 1977 (175), 1982 (350), 1989 (70), 2007 (375). Eriti rohkesti saab avakogus näha kingitusi aastast 1982 (eksponeeritud 32 museaali), mil täitus 350. aastat ülikooli asutamisest. Samal aastal tähistas ka tollane ülikooli rektor Arnold Koop oma 60. sünnipäeva, mille puhuks tehtud kinkidest on mõned jõudnud samuti meie väljapanekusse. Ülikooli juubelikingitusi on eksponeeritud tõenäoliselt rohkemgi kui 53, kuid kahjuks puudub mitmetel museaalidel tulmelegend ja ka esemel endal pole ühtegi märget, mis lubaks neid siduda konkreetse sündmusega.

Rohkearvulised ülikooli tähtpäevad on andnud inspiratsiooni meenetele, millest enamik on valmistatud ülikooli enda initsiatiivil. Avakogus eksponeeritud meenete valik näitab, et eriti ohtralt valmistati neid 1982. aastal ja 2007. aastal. Kui ülikooli 350. aastapäeval 1982. aastal olid moes ülikooli sümbolikaga joogiklaasid, siis 25 aastat hiljem, 2007. aastal eelistati kruuse ja õllekanne.

Rohkem kui üks seinakapitais on välja pandud spordiauhindu ja -meeneid. Enamasti on need metallkarikad, millele on graveeritud spordisündmuse nimetus, aeg ja koht. Ehkki eksponeeritud on ainult 15 spordimeenet, annavad nad aimu, kuivõrd oluline roll oli üliõpilasspordil Tartu Riiklikus Ülikoolis.

Pärast Eesti taasiseseisvumist laienesid ülikooli juhtkonna reisisihid ning rektoraadis võõrustati külalisi maadest, millega suhtlemine nõukogude ajal puudus. Need muutused on selgelt hoomatavad ka meie avakoguga tutvudes. Kui kuni 1980. aastate lõpuni täienes muuseumi kingituste kogu enamasti kas kommunistlikku ideoloogiat edastavate meenetega või Nõukogude Liidu koosseisu kuuluvate rahvaste rahvakunstiga, siis juba esimesed suhted põhjanaabrite soomlastega tõid meie esemekogusse hoopis teistsuguse esteetika. Viimasel paaril aastakümnel ongi jõudnud muuseumisse palju meeneid, mis toodud rektori välisvisiitidelt või on kingitused kaugetelt külalistelt, kes on väisanud meie ülikooli. Kahjuks pole kõik need suurepärased ja vahel lausa eksootilised kingitused jõudnud muuseumisse tulmelegendiga, mistõttu muuseumitöötajad on pidanud tegelema „detektiivitööga“, et museaal endast kõnelema panna.

Foto 2. Üks avakogu kappe (Andres Tennuse foto).

Rõdule välja pandud esemete hulgas on nii tunnustatud kunstnike loomingut, asjaarmastajate valmistatud meeneid, vabrikute masstoodangut kui ka looduslikke esemeid. 52 eksponeeritud eseme looja on teada, kokku on esindatud 16 kunstnikku. Muu hulgas saab näha Eesti klaasikunstnike Ivo Lille ja Mai-Ann Rauna loomingut ning skulptor Kristine Mei pisiplastikat. Mitmed 1970.–80. aastatest pärinevad kunstiesemed valmisid omaaegses kunstikombinaadis ARS, mille tooteid peeti meie kunsti visiitkaardiks. ARS-i kunstnik oli ka ainulaadse, 1977. aastal valminud kohviserviisi maalija Reet Moor. Serviisi kujundusidee – ülikooli hooned 19. sajandi gravüüridelt – tuli Leila Pärtelpojalt. Serviisi tellis ning kujunduse kiitis heaks Tartu Riikliku Ülikooli rektor Arnold Koop isiklikult. Portselanist serviis, millele olid käsitsi maalitud Tartu sümboleid – peahoone, Kivisild, tähetorn, vana anatoomikum – leidis kasutamist rektori külaliste kohvilauas 2010. aastani.

Kingitused esindavad nii oma ajastut, kinkija esteetilist maitset kui ka kinkija suhtumist kingi saajasse. Sobiv näide pärineb aastat

1982, mil Permi riiklik ülikool kinkis Tartu ülikoolile meene, mis valmistatud spetsiaalselt just kingi saajat silmas pidades – kivi ja metalli lisandiga keraamilisel meenel kujutati Tartu ja Permi ülikoolide peahooneid. Samaks tähtpäevaks kinkis Moskva riiklik ülikool Tartu ülikoolile oma hoone maketi – täpselt samasuguse oli ta meie *alma mater*’ile kinkinud ka viis aastat varem.

Museaalide valikul said töörühma liikmed valida oma lemmikud ning soovi korral oma valikut põhjendada. Koostamise ajal väisas avakogu ka Hull Teadlane, kes tegi oma lemmikute põhjendatud valiku. Kuraatorite ning Hullu Teadlase lemmikud on esile tõstetud siltide ja piltkujutistega. Väikeste muuseumikülastajate jaoks, kes mahukama infomaterjali käsitlemist kohmakaks peavad, on eraldi vaid Hullu Teadlase lemmikud kiletatud lehtedel.

Avakogu töörühma kuulusid Arvi Kuld, Virge Lell, Jane Liiv, Terje Lõbu, Maris Meus, Arle Puusepp, Annika Pindis ja Tiina Vint.

Muuseumi avakogu esimene katse pidas 7. korruse ruumides vastu 11 aastat. Tundub, et valge saali rõdu on ülikooli kingituste ja meenete kollektsioonile õige koht, justkui külalislahke kodu, mille ukSED on külalistele alati avatud.